

راهنمایی و مشاوره در دوره متوسطه ایران و نقش

مشاوران در این دوره

نوشته: احمد صافی

معرفی مقاله

در مراحل مختلف تربیتی و تحصیلی، دوره متوسطه از لحاظ مبانی فلسفی، زیستی، روانی و اجتماعی دوره بسیار مهمی است؛ زیرا این دوره مقارن است با دوره نوجوانی و بلوغ و تحولات متعدد جسمانی، روانی و بروز استعدادهای عمومی و به تدریج، استعدادهای اختصاصی.

دوره متوسطه، دوره‌ای انتقالی میان آموزش و زندگی و در ایران گذر از آموزش عمومی به آموزش عالی و تخصصی است. در این دوره استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره مورد تأکید بیش‌تر صاحب‌نظران تعلیم و تربیت قرار گرفته است.

مقاله حاضر به این بحث مهم پرداخته و درباره دلایل ضرورت اجرای برنامه راهنمایی و مشاوره در نظام آموزش و پرورش و جایگاه راهنمایی و مشاوره در دوره متوسطه، اهم وظایف مشاوران و راه‌های تربیت و تأمین آنان، سازمان اداری مشاوره، مراکز مشاوره و روان‌شناختی دانش‌آموزان و راه‌های تقویت و بهسازی برنامه راهنمایی و مشاوره در نظام آموزش و پرورش به تفصیل بحث کرده است و از وضعیت کمی دوره متوسطه، رشته‌های تحصیلی و مشاوران این دوره تصویری به دست داده است.

این مقاله به وسیله آقای احمد صافی عضو هیأت علمی دانشگاه
و مدیر گروه پژوهشی راهنمایی و مشاوره پژوهشکده تعلیم و تربیت
به رشته تحریر در آمده است که بدین وسیله از ایشان تشکر و
قدردانی می شود.

فصلنامه،

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جایگاه راهنمایی و مشاوره در نظام آموزش و پرورش

یکی از نهادهای مهم اجتماعی که امروزه بیش تر به صورت رسمی، سازمان یافته و در سطحی گسترده فعالیت می کند و با رشد اخلاقی، فرهنگی، اجتماعی و توسعه علمی، صنعتی و اقتصادی ارتباطی تنگاتنگ دارد، نهاد آموزش و پرورش است. نگاهی گسترده به نقش های آموزش و پرورش به عنوان عاملی مؤثر در:

- شکفتن و فعلیت بخشیدن به استعداد های بالقوه آدمی،
 - انتقال فرهنگ و تجارب بشری و ارائه ارزش های مطلوب از نسلی به نسل دیگر،
 - افزایش دانش و ایجاد مهارت های لازم در افراد برای زیستن در جامعه،
 - تربیت و تأمین نیروی انسانی در بخش های صنعت، خدمات و کشاورزی،
 - نوآوری و ایجاد تغییر در جامعه،
 - تسهیل سیر حرکت آدمی به سوی کمال مقدر و قرب الی الله
- اهمیت این نهاد اجتماعی را بیش از پیش نشان می دهد. از سوی دیگر، عواملی مانند:
- استقبال همگانی از تعلیم و تربیت،
 - گسترش کمی مراکز آموزشی،
 - بالا رفتن سطح انتظارات مردم از آموزش و پرورش،
 - توسعه بی وقفه علوم و معارف و فن آوری،

بر پیچیدگی و ظرافت جریان تعلیم و تربیت افزوده است. لذا در عصر کنونی، همه دولت های جهان - از کوچک و بزرگ، قدرتمند و ناتوان، صنعتی شده تا در حالت شکوفایی اقتصادی - پرداختن به آموزش و پرورش شهروندان خود را در شمار وظیفه های اساسی می دانند و برای همگانی، سراسری، تداوم و حتی اجباری کردن آن تعهدات سنگینی را در قانون های اساسی و بنیادی خود می گنجانند. به این ترتیب، امروزه درصد قابل ملاحظه ای از تولید ناخالص ملی و بودجه جاری و عمرانی کشورها به این مهم اختصاص یافته است.

صاحب نظران آموزش و پرورش و راهنمایی و مشاوره بر این باورند که برای تحقق بخشیدن به اهداف تعلیم و تربیت و شکوفایی استعداد های آدمی در یک نظام آموزش و پرورش پویا و ثمربخش، لازم است از خدمات راهنمایی و مشاوره به خوبی استفاده شود. آنها بر این نکته تأکید دارند که اهمیت بخش راهنمایی و مشاوره در فرآیند آموزش و پرورش به حدی است که عده ای از دانشمندان آن را مترادف تعلیم و تربیت دانسته اند و بعضی، راهنمایی را تسهیل کننده جریان تعلیم و تربیت می دانند.

دلایل ضرورت اجرای برنامه راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش ایران

در ایران دلایل متعددی وجود دارد که مبین ضرورت توجه به خدمات راهنمایی و مشاوره در نظام آموزش و پرورش است. در این جا به ذکر چند مورد از این دلایل می پردازیم.

۱- رشد جمعیت و جوانی آن

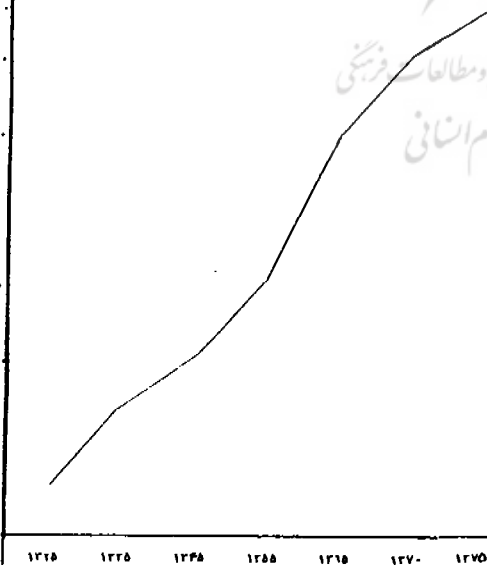
طبق سرشماری ۱۳۶۵، جمعیت ایران بالغ بر $۴۹/۷۶۰/۰۰۰$ نفر بوده که بنا بر سرشماری سال ۱۳۷۵، به حدود ۶۰ میلیون نفر رسیده است. رشد متوسط سالانه در دهه ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵، $۳/۷$ درصد بوده است که در دهه ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵ کاهش یافته و مرکز آمار ایران رشد جمعیت را در سال ۱۳۷۷، $۱/۹$ درصد اعلام کرده است. مسؤولان سازمان ثبت احوال و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، رقم این رشد را به ترتیب $۱/۴$ و $۱/۲$ درصد اعلام کرده اند.

برابر سرشماری سال ۱۳۷۵، بیش از ۶۰ درصد از جمعیت کشور تا ۲۴ سال و نزدیک به ۴۲ درصد تا ۱۵ سال سن دارند. $۱۰/۲۶$ درصد جمعیت کشور در گروه سنی ۰ تا ۴ ساله، $۱۴/۱۲$ درصد در گروه ۵ تا ۹ ساله، $۱۵/۱۲$ درصد در گروه سنی ۱۰ تا ۱۴ ساله، $۱۱/۸۵$ درصد در گروه سنی ۱۵ تا ۱۹ ساله، $۸/۶۹$ درصد در گروه سنی ۲۰ تا ۲۴ ساله و $۷/۸۴$ درصد در گروه سنی ۲۵ تا ۲۹ ساله بوده اند.

دقت در آمار فوق و توجه خاص به جوانی جمعیت، تعداد کودکان قبل از مدرسه، جمعیت شهر و روستا، زن و مرد و مهاجرت از روستا به شهر و از شهر به مرکز استان، نشان می دهد که گروه عظیمی از کودکان و نوجوانان و جوانان که به سوی مؤسسات آموزشی در حرکتند، برای ورود به بازار کار و اشتغال در بخش های صنعت، کشاورزی و خدمات کشور به آموزش نیازمندند.

نمودار شماره یک و جدول شماره یک بیانگر روند رشد جمعیت و گروه های سنی جمعیت ایران است.

نمودار شماره (۱)

نمودار افزایش جمعیت کشور از سال ۱۳۲۵ تا ۱۳۷۵

جدول شماره (۱)

گروه‌های سنی جمعیت ایران براساس سرشماری سال ۱۳۷۵

ردیف	گروه سنی	تعداد جمعیت	درصد
۱	۰ - ۴ ساله	۶۱۶۳۰۲۴ نفر	۱۰/۲۶
۲	۵ - ۹ ساله	۸۴۸۱۸۴۵ نفر	۱۴/۱۲
۳	۱۰ - ۱۴ ساله	۹۰۸۰۶۷۶ نفر	۱۵/۱۲
۴	۱۵ - ۱۹ ساله	۷۱۱۵۵۴۷ نفر	۱۱/۸۵
۵	۲۰ - ۲۴ ساله	۵۲۲۱۹۸۲ نفر	۸/۶۹
۶	۲۵ - ۲۹ ساله	۴۷۰۹۱۵۴ نفر	۷/۸۴
۷	۳۰ - ۳۴ ساله	۳۹۸۰۰۶۶ نفر	۶/۶۳
۸	۳۵ - ۳۹ ساله	۳۵۷۱۷۷۹ نفر	۵/۹۵
۹	۴۰ - ۴۴ ساله	۲۸۱۲۰۸۶ نفر	۴/۶۸
۱۰	۴۵ - ۴۹ ساله	۲۰۱۳۰۴۰ نفر	۳/۳۵
۱۱	۵۰ - ۵۴ ساله	۱۵۲۹۰۷۸ نفر	۲/۵۵
۱۲	۵۵ - ۵۹ ساله	۱۳۶۶۷۲۸ نفر	۲/۲۸
۱۳	۶۰ - ۶۴ ساله	۱۳۸۲۹۴۶ نفر	۲/۳۰
۱۴	۶۵ - ۶۹ ساله	۱۰۷۶۳۷۳ نفر	۱/۷۹
۱۵	۷۰ - ۷۴ ساله	۸۴۶۵۰۹ نفر	۱/۴۱
۱۶	۷۵ - ۷۹ ساله	۳۶۶۱۱۸ نفر	۰/۶۱
۱۷	۸۰ - ۸۴ ساله	۱۴۶۶۷۰ نفر	۰/۲۴
۱۸	۸۵ ساله و بیش تر	۱۹۴۰۶۷ نفر	۰/۳۲
۱۹	کل جمعیت	۶۰۰۵۵۴۸۸ نفر	۱۰۰

جمعیت دوره آمادگی	۵ ساله ها	۱۶۹۶۳۶۹ نفر	(۲/۸۲ درصد)
جمعیت دوره ابتدایی	۶ تا ۱۰ ساله	۸۶۰۱۶۱۱ نفر	(۱۴/۳۲ درصد)
جمعیت راهنمایی تحصیلی	۱۱ تا ۱۳ ساله	۵۴۴۸۴۰۵ نفر	(۹/۰۷ درصد)
جمعیت دوره متوسطه	۱۴ تا ۱۷ ساله	۶۰۸۵۴۶۳ نفر	(۱۰/۱۳ درصد)

جمع دوره‌های تحصیلی ۲۱۸۳۱۸۲۸ نفر (۳۶/۳۵ درصد)

۲- استقبال از تحصیل در مدارس و مراکز آموزش عالی کشور

طبق آمار رسمی وزارت آموزش و پرورش در سال تحصیلی ۲۳-۱۳۲۲، ۲۶۵۶۳۶ نفر دانش آموز در مدارس ایران تحصیل می کرده اند که این رقم در سال تحصیلی ۷۸-۱۳۷۷ به حدود ۱۸/۸۰۰/۰۰۰ نفر رسیده است که نسبت به سال قبل ۱/۰۲ درصد افزایش را نشان می دهد. از کل دانش آموزان کشور در این سال، ۱/۱۶ درصد در دوره آمادگی و ۴۵ درصد در دوره ابتدایی و حدود ۲۸ درصد در دوره راهنمایی تحصیلی و بیش از ۲۲ درصد در دوره متوسطه شاغل به تحصیل بوده اند.

رشد دانش آموزان دوره متوسطه نسبت به سال قبل ۹/۷۸ درصد بوده است. در کنکور سراسری سال تحصیلی ۶۸-۱۳۶۷، حدود ۷۰۰/۰۰۰ نفر شرکت کرده اند که نزدیک به ۷۰/۰۰۰ نفر آنها وارد دانشگاه ها و مدارس عالی شده اند. کنکور سال تحصیلی ۷۹-۱۳۷۸، ۱/۳۵۰/۰۰۰ نفر شرکت کننده داشته است که به تفکیک ۴۶۴/۰۰۰ نفر در گروه علوم تجربی، ۵۵۴/۲۸۵ نفر در گروه علوم انسانی، ۹۵/۰۰۰ نفر در گروه فنی و ریاضی و ۱۱۶/۰۰۰ نفر در گروه هنر شرکت کرده اند.

طبق اظهارات مسئولان وزارت فرهنگ و آموزش عالی، نزدیک به ۱۵۰/۰۰۰ نفر از این افراد برای تحصیل در مراکز آموزش عالی پذیرفته می شوند.

اگر ۱۳۰/۰۰۰ نفر پذیرفته شدگان دانشگاه آزاد اسلامی را به رقم یاد شده اضافه کنیم، در سال تحصیلی ۷۹-۱۳۷۸ نزدیک به ۲۸۰/۰۰۰ نفر دانشجو به مراکز آموزش عالی راه خواهند یافت؛ گرچه رشد دانش آموزان و دانشجویان را باید در ارتباط با رشد جمعیت گروه سنی مدنظر داشت ولی روند توسعه مؤسسات آموزشی در سطوح راهنمایی و متوسطه و آموزش عالی و به ویژه افزایش تعداد پذیرفته شدگان دانشگاه ها، مؤید رشد کمی در این دوره ها نسبت به سال قبل است.

استقبال دانش آموزان و دانشجویان و اولیای آنان از تحصیل و پاسخ گویی به نیازهای آموزشی و پرورشی و استقبال فارغ التحصیلان دوره های مختلف، برنامه ریزی درازمدت، میان مدت و بهره وری از خدمات متعدد راهنمایی و مشاوره را می طلبد و عنایت خاص به هماهنگی را در توسعه کمتی و کیفی ضروری می سازد.

جدول شماره ۲ توزیع دانش آموزان را در دوره های مختلف در سال تحصیلی ۷۸-۱۳۷۷ نشان می دهد.

طبق این جدول، جز در دوره ابتدایی تعداد دانش آموزان سایر دوره های تحصیلی نسبت به سال های قبل افزایش یافته است.

جدول شماره (۲)

مقایسه آمار دانش آموزان در سال های تحصیلی ۱۳۷۷-۷۸ و ۱۳۷۶-۷۷

دوره آموزشی	سال ۱۳۷۶-۷۷	سال ۱۳۷۷-۷۸	تغییر مطلق	تغییر درصد	
دانش آموزان استثنایی	۷۰۳۴۰	۷۲۵۸۲	۲۲۴۲	۳/۱۸	
قبل از دبستان	۲۰۴۶۳۳	۲۲۰۰۴۵	۱۵۴۰۲	۷/۵۲	
ابتدایی	۸۹۳۱۲۶۲	۸۶۶۶۱۱۸	-۲۶۶۱۴۴	۲/۹۶	
راهنمایی تحصیلی	۵۲۸۴۱۲۰	۵۲۹۴۵۷۰	۱۰۴۵۰	۰/۱۹	
متوسطه	نظام قدیم	۵۳۰۲۳۲	-۳۷۹۴۸۱	-۷۱/۵۶	
	نظام جدید	۳۱۷۷۳۲۸	۳۷۶۷۶۰۰	۱۸/۵۷	
	جمع متوسطه	۳۷۰۷۵۶۰	۳۹۱۸۳۵۱	۵/۶۸	
پیش دانشگاهی	۱۹۹۵۱۴	۳۶۶۵۲۲	۱۶۷۰۰۸	۸۳/۷۰	
جمع متوسطه و پیش دانشگاهی	۳۹۰۷۰۷۴	۴۲۸۴۸۷۳	۳۷۷۷۹۹	۹/۶۷	
تربیت معلم	۱۰۹۷۷	۱۹۶۴۵	۸۶۶۸	۷۸/۹۶	
دوره بزرگسالان	پنجم ابتدایی	۶۳۶۸	۸۰۷	-۸۷/۳۲	
	دوره عمومی	۹۲۰۵۳	۸۸۵۰۳	-۳/۸۵	
	متوسطه	نظام قدیم	۳۰۲۶۳	۱۸۷۷۲	-۳۷/۹۷
		نظام جدید	۲۰۷۹۱۳	۲۷۳۴۵۷	۳۱/۵۲
		جمع	۲۳۸۱۷۶	۲۹۲۲۲۹	۲۲/۶۹
	جمع کل دوره ها	۱۸۷۴۵۰۱۳	۱۸۹۳۹۸۷۲	۱۹۴۸۵۹	۱/۰۴

۳- توجه بیش تر به توزیع متعادل دانش آموزان در شاخه ها و رشته های تحصیلی

از کل دانش آموزان کشور در سال تحصیلی ۶۷ - ۱۳۶۶، تعداد ۱۱۷۳۶۲۵ نفر در دوره متوسطه عمومی و در رشته های فرهنگ و ادب، اقتصاد، اجتماعی علوم تجربی و ریاضی - فیزیک به تحصیل مشغول بوده اند. تعداد ۲۰۲۶۳۶ نفر نیز در دوره متوسطه فنی و حرفه ای در سه شاخه صنعت، کشاورزی و بازرگانی و حرفه ای به تحصیل اشتغال داشته اند.

جدول شماره ۳ آمار دانش آموزان دوره متوسطه و پیش دانشگاهی را به تفکیک پایه و رشته تحصیلی در سال تحصیلی ۷۸-۱۳۷۷ نشان می دهد.

براساس آمار این جدول، در سال تحصیلی ۷۸-۷۷، $73/85$ درصد کل دانش آموزان متوسطه در پایه های دوم و سوم در شاخه نظری و $12/29$ درصد در شاخه فنی و حرفه ای و $13/86$ درصد در شاخه کاردانش شاغل به تحصیل بوده اند.

در همین سال، در پایه دوم و سوم $27/84$ درصد دانش آموزان در رشته ریاضی - فیزیک، $31/41$ درصد در رشته علوم تجربی و $40/75$ درصد در رشته ادبیات و علوم انسانی تحصیل کرده اند.

در سال تحصیلی ۷۷-۱۳۷۶، از کل دانش آموزان شاخه فنی و حرفه ای، $51/85$ درصد در آموزش فنی در نوزده رشته تحصیلی و $45/95$ درصد در آموزش حرفه ای در ده رشته تحصیلی و $2/2$ درصد در آموزش کشاورزی در چهار رشته تحصیلی شاغل به تحصیل بوده اند.

در شاخه کاردانش نیز دانش آموزان در ۵۰۰ گرایش از ۱۰ تا ۱۰۰۰۰ نفر دانش آموز توزیع شده اند.

نمودارهای شماره ۲ و ۳ توزیع دانش آموزان در دوره متوسطه نظری، فنی و حرفه ای و... را در سال های تحصیلی ۶۷-۱۳۶۶ و ۷۸-۱۳۷۷ نشان می دهد.

دقت در چگونگی توزیع دانش آموزان در شاخه ها و رشته های تحصیلی از دوره راهنمایی به سال اول متوسطه و از سال اول متوسطه به سال های بعد، در سال های تحصیلی ۶۷-۶۶ و ۷۸-۱۳۷۷ مبین این واقعیت است که گرایش به رشته ریاضی - فیزیک و رشته های فنی و حرفه ای بیش تر شده است؛ به نحوی که $27/84$ درصد دانش آموزان پایه های دوم و سوم در سال تحصیلی ۷۸-۷۷ در رشته ریاضی - فیزیک تحصیل کرده و $26/15$ درصد از دانش آموزان این دوره در شاخه های فنی و حرفه ای و کاردانش شاغل به تحصیل بوده اند.

به رغم این موقعیت، هنوز چگونگی توزیع دانش آموزان در شاخه های رشته های تحصیلی به ویژه در ۵۰۰ گرایش شاخه کار دانش، رشته های پیش دانشگاهی و... ضرورت تعدیل و توزیع متناسب افراد را با توجه به خصایص و نیازهای فردی و اجتماعی و عنایت لازم به استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره تأیید می کند.

جدول شماره ۳

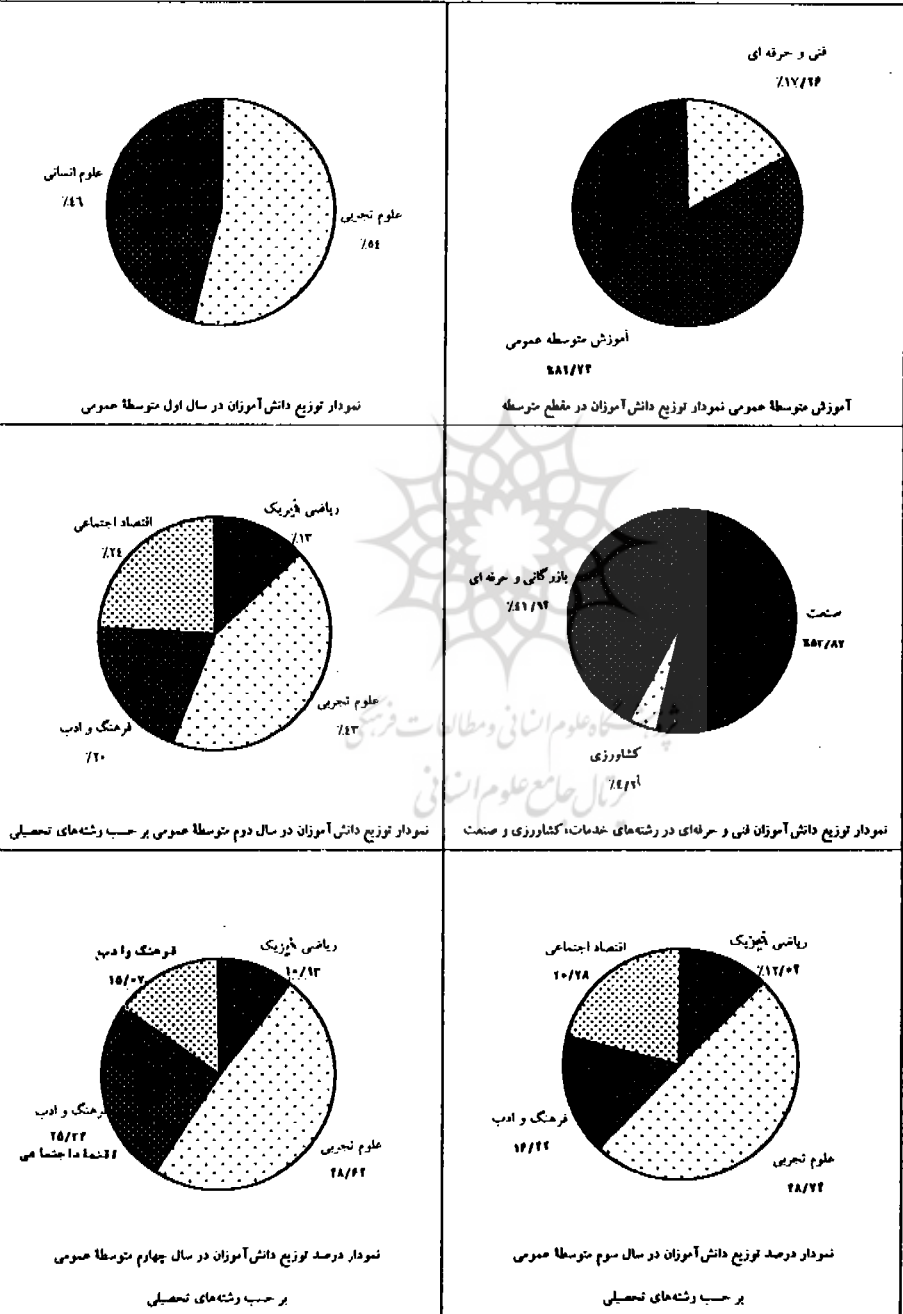
آمار دانش آموزان دوره‌های متوسطه و پیش‌دانشگاهی به تفکیک پایه و رشته تحصیلی

سال ۷۸-۱۳۷۷

جمع	دختر		پسر		پایه و رشته تحصیلی		
	درصد	دختر	درصد	تعداد			
۱۵۳۹۵۵۳	۴۶/۳	۷۱۲۸۴۲	۵۳/۷	۸۲۶۷۱۱	پایه اول (ترم اول و دوم)	پایه دوم (ترم سوم و چهارم)	
۲۳۵۵۴۴	۴۳/۹	۱۰۳۴۳۰	۵۶/۱	۱۳۲۱۱۴	ریاضی - فیزیک		
۲۴۲۴۷۹	۶۳/۲۲	۱۵۳۲۸۷	۳۶/۷۸	۸۹۱۹۲	علوم تجربی		
۲۷۹۹۴۰	۶۱/۳۵	۱۷۱۷۵۶	۳۸/۶۵	۱۰۸۱۸۴	ادبیات و علوم انسانی		
۷۵۷۹۶۳	۵۶/۵۳	۴۲۸۴۷۳	۴۳/۴۷	۳۲۹۴۹۰	جمع نظری		
۱۲۳۹۲۹	۳۱/۴۳	۳۸۹۵۰	۶۸/۵۷	۸۴۹۷۹	فنی و حرفه‌ای		
۱۴۹۸۳۵	۴۲/۱۲	۶۳۱۱۵	۵۷/۸۸	۸۶۷۲۰	کاردانش		
۱۰۳۱۷۲۷	۵۱/۴۲	۵۳۰۵۳۸	۴۸/۵۸	۵۰۱۱۸۹	جمع پایه دوم		
۲۲۲۴۸۷	۳۹/۷۵	۸۸۴۳۰	۶۰/۲۵	۱۳۴۰۵۷	ریاضی - فیزیک		پایه سوم (ترم پنجم و ششم و بالاتر)
۲۷۴۴۱۱	۵۹/۷۸	۱۶۴۰۳۴	۴۰/۲۲	۱۱۰۳۷۷	علوم تجربی		
۳۹۰۵۸۵	۶۰/۱۹	۲۳۵۰۹۷	۳۹/۸۱	۱۵۵۴۸۸	ادبیات و علوم انسانی		
۸۸۷۴۸۳	۵۴/۹۶	۴۸۷۵۶۱	۴۵/۰۶	۳۹۹۹۲۲	جمع نظری		
۱۴۹۸۸۵	۲۷	۴۰۴۷۴	۷۳	۱۰۹۴۱۱	فنی و حرفه‌ای		
۱۵۸۹۵۲	۴۰/۷۷	۶۴۸۰۱	۵۹/۲۳	۹۴۱۵۱	کاردانش		
۱۱۹۱۳۲۰	۴۹/۵۵	۵۹۲۸۳۶	۵۰/۴۵	۶۰۳۴۸۴	جمع پایه سوم	دوره پیش‌دانشگاهی	
۱۱۸۸۰۷	۴۰/۳۸	۴۷۹۷۰	۵۹/۶۲	۷۰۸۳۷	علوم ریاضی		
۱۴۶۴۰۱	۶۵/۳۱	۹۵۶۱۵	۳۴/۶۹	۵۰۷۸۶	علوم تجربی		
۱۰۱۱۲۷	۶۷/۹۰	۶۸۶۶۸	۳۲/۱۰	۳۲۴۵۹	علوم انسانی		
۱۸۷	۹۴/۱۲	۱۷۶	۵/۸۸	۱۱	علوم هنری		
۳۶۶۵۲۲	۵۷/۹۶	۲۱۲۴۲۹	۴۲/۰۴	۱۵۴۰۹۳	جمع پیش‌دانشگاهی		
۴۱۳۴۱۲۲	۴۹/۵۵	۲۰۴۸۶۴۵	۵۰/۴۵	۲۰۸۵۴۷۷	جمع متوسطه و پیش‌دانشگاهی		

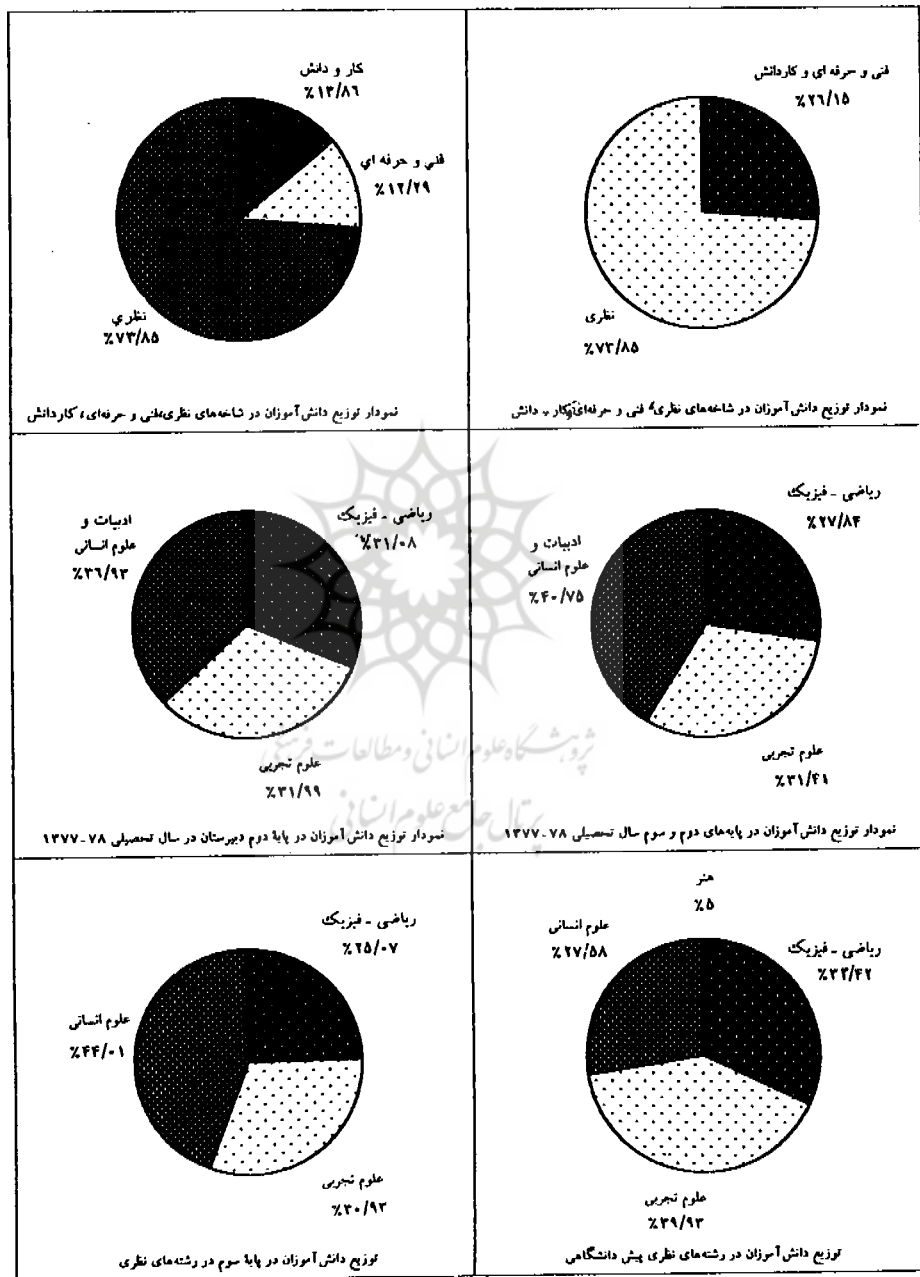
نمودار شماره ۲

نمودار توزیع دانش آموزان دوره متوسطه عمومی و فنی و حرفه‌ای در سال تحصیلی ۶۷-۱۳۶۶

نمودار شماره ۳

نمودار توزیع دانش آموزان دوره متوسطه عمومی، فنی و حرفه‌ای در سال تحصیلی ۷۸ - ۷۷

۴- ضرورت برقراری ارتباط مناسب و متعادل بین نیروی انسانی تربیت شده و بازار کار با توجه به رشد جمعیت ایران به ویژه جمعیت جوان، پیش بینی می شود که همه ساله بیش از ۱ میلیون نفر آماده ورود به بازار کار باشند که این امر برنامه ریزی دراز مدت را در دو زمینه اساسی زیر می طلبد:

الف: بالا بردن سطح مهارت ها و تحصیلات افراد از طریق شکل گیری مناسب هرم تحصیلی و در نتیجه، تربیت نیروی انسانی کارآمد و واجد شرایط.

ب: سرمایه گذاری و توسعه بخش های مختلف صنعت، کشاورزی و خدمات و در نتیجه، ایجاد امکانات اشتغال بیش تر و برقراری هماهنگی ممکن بین ساخت تحصیلی و ساخت شغلی. آمار مربوط به وضعیت اشتغال در سرشماری سال ۱۳۷۵ نشان می دهد که ۴۴/۵ درصد جمعیت شاغل ده ساله و بالاتر کشور در بخش خدمات و ۳۰/۷ درصد در بخش صنعت و ۲۳/۰۴ درصد در بخش کشاورزی اشتغال داشته اند. اشتغال کم تر از نیمی از جمعیت شاغل ده ساله و بالاتر کشور در بخش خدمات، مؤید ضرورت سرمایه گذاری بیش تر در بخش های صنعت و کشاورزی است.

تعداد فارغ التحصیلان دوره متوسطه رشته های نظری و حتی فنی و حرفه ای و نیاز بازار کار از یک سو و فارغ التحصیلان رشته های دانشگاهی از سوی دیگر، مؤید این واقعیت است که از نظر نیروی انسانی، بین نیازهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و توسعه رشته های تحصیلی متوسطه، پیش دانشگاهی و دانشگاهی ارتباط کم تری دیده می شود. همچنین، بین آموزش در سطوح مختلف تحصیلی و اشتغال در بازار کار رابطه مناسب و متعادلی وجود ندارد. نتیجه آن که، یکی از راه های برقراری ارتباط مناسب و متعادل نیروی انسانی تربیت شده با بازار کار در درازمدت، عرضه اطلاعات صحیح تحصیلی و شغلی در دوره های مختلف تحصیلی است. این امر با استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره تحقق می یابد.

۵- افت تحصیلی در دوره های مختلف تحصیلی

از مهم ترین آفت های نظام آموزشی کشور ما افت تحصیلی است که همه ساله به صورت های گوناگون مقدار قابل توجهی از منابع اقتصادی جامعه را به هدر می دهد و نابسامانی های فردی و اجتماعی بر جای می گذارد.

این پدیده در ایران همه ساله به صورت مردودی، ترک تحصیل زودرس و... جلوه می کند.

مقایسه ضرایب گذر تجمعی و گذر از مقاطع مختلف تحصیلی در سال های ۱۳۶۷ و ۱۳۷۴ به شرح جدول زیر، اهمیت توجه به آمار مردودین و ترک تحصیل کنندگان را نشان می دهد (نفیسی ۸ سال تلاش، ۱۳۷۵).

شرح		۶۸ به ۶۷ (درصد)	۷۵ به ۷۴ (درصد)
ضریب گذر تجمعی (ظاهری)			
از پایه اول تا پایان دوره ابتدایی	۸۸/۶	۸۷/۸	
از پایه اول ابتدایی تا پایان دوره راهنمایی تحصیلی	۶۱/۵	۷۲/۱	
از پایه اول ابتدایی تا پایان دوره متوسطه	۲۹/۷	۳۴/۵	
ضریب گذر از مقطع (ظاهری)			
از پایه پنجم ابتدایی به اول راهنمایی	۸۷/۴	۹۵/۹	
از پایه سوم راهنمایی به اول متوسطه (کل)	۸۶/۱	۸۳/۴	
نرخ قبولی در مجموع پایه‌ها			
دوره ابتدایی	۸۵/۱	۹۲/۳	
دوره راهنمایی تحصیلی	۷۳	۸۱/۸	
دوره متوسطه	۶۸/۶	۷۵/۳	

آمار مربوط به وضعیت امتحانات دوره‌های مختلف تحصیلی در سال تحصیلی ۷۷-۷۶ نیز نشان می‌دهد که درصد مردودی در دوره ابتدایی ۵/۱۶ و در دوره راهنمایی تحصیلی ۱۳/۱۷ درصد بوده است که رقمی برابر ۱۱۳۷۵۵۲ دانش‌آموز را در دوره ابتدایی و راهنمایی تحصیلی نشان می‌دهد.

در دوره متوسطه به دلیل واحدی شدن و ویژگی‌های امتحانی این دوره، آمار دقیقی در دست نیست.

گرچه با سیاست‌های اتخاذ شده در وزارت آموزش و پرورش، درصد مردودین و ترک تحصیل کنندگان نسبت به گذشته کاهش یافته ولی این امر هنوز یکی از مشکلات اساسی آموزش و پرورش ایران محسوب می‌شود و آثار اجتماعی، روانی، اخلاقی، عاطفی و اقتصادی زیادی بر آن مترتب است. صاحب‌نظران تعلیم و تربیت برای کاهش این امر، راه‌های متعددی ارائه کرده‌اند؛ از جمله استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره و توجه اساسی به راهنمایی تحصیلی در دوره‌های مختلف آموزشی.

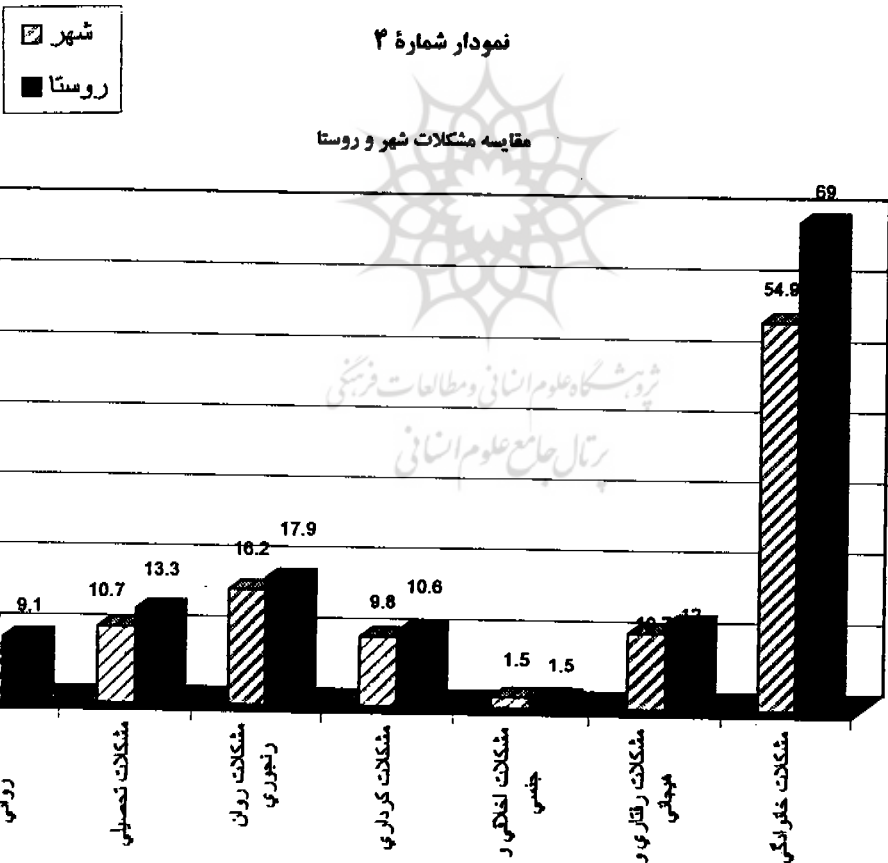
وجود مشکلات مختلف تحصیلی، اخلاقی، اجتماعی، عاطفی، خانوادگی و جسمانی بین کودکان، نوجوانان و جوانان

نتایج حاصل از پژوهش‌های انجام گرفته مؤید این امر است که دانش‌آموزان دوره‌های مختلف تحصیلی - به ویژه دوره متوسطه - با مشکلات متعددی در ابعاد جسمانی،

بهداشتی، اخلاقی، عاطفی، اجتماعی، اقتصادی و تحصیلی مواجه هستند (احمد، احمدی، روان‌شناسی نوجوانان و جوانان، ۱۳۷۱).

نتایج حاصل از پژوهش شناسایی تنوع و فراوانی ناهنجاری‌های رفتاری دانش‌آموزان کشور در سه دوره تحصیلی (ابتدایی، راهنمایی تحصیلی و متوسطه) شهلا فرقانی، ۱۳۷۳ نیز مؤید این امر است^۱.

نمودار شماره ۴ تنوع، درصد و مقایسه مشکلات شهر و روستا را نشان می‌دهد. نتایج این پژوهش و دیگر پژوهش‌های انجام شده در این زمینه، ضرورت استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره در مدارس و گسترش مراکز مشاوره و روان‌شناختی دانش‌آموزی و مراکز مشاوره خانواده را تأیید می‌کند.

جایگاه راهنمایی و مشاوره در دوره متوسطه

مطالعه اسناد مربوط به سیر تاریخی و تکوینی آموزش متوسطه در ایران، نشان می‌دهد که به منظور افزایش بهره‌وری در دوره متوسطه، در اردیبهشت ۱۳۷۷ کنفرانسی تحت عنوان "کنفرانس تعلیمات متوسطه" در مشهد برگزار شده است. از موضوعات مهم این کنفرانس، موضوع استفاده از خدمات راهنمایی در دوره متوسطه بوده است. در این کنفرانس، کارشناسان برای عملی ساختن برنامه راهنمایی در دوره متوسطه، تهیه طرح جامعی را پیشنهاد نموده‌اند و قانونمند کردن این امر را مورد تأکید قرار داده‌اند. مطالعات انجام شده در این زمینه موجب شد که فصلی از آیین‌نامه دبیرستان‌های کشور به برنامه راهنمایی در مدارس متوسطه اختصاص یابد.

طبق مفاد آیین‌نامه دبیرستان‌ها مصوب شورای عالی فرهنگ در سال ۱۳۳۸، مقرر شد که هر یک از دبیرستان‌ها که از نظر وسایل و افراد مجرب و متخصص آمادگی کامل داشته باشد، می‌تواند با اجازه اداره کل تعلیمات متوسطه، اجرای برنامه راهنمایی را آغاز کند. همچنین، به منظور تمهید مقدمات اجرای برنامه راهنمایی در دوره متوسطه، اقدامات زیر صورت گرفت:

- ۱- عده‌ای از کارشناسان وزارت آموزش و پرورش برای تحصیل و تحقیق درباره مسائل راهنمایی به خارج از کشور اعزام شدند.
- ۲- در اداره کل تعلیمات متوسطه، مرکزی به نام مرکز راهنمایی دانش‌آموزان تعیین شد.
- ۳- پرسش‌نامه‌های مختلف برای استفاده دبیران راهنما تهیه شد.
- ۴- پرونده تحصیلی برای دانش‌آموزان مدارس تجربی تهیه و چاپ شد.
- ۵- در سال تحصیلی ۳۸ - ۱۳۳۷، برای دبیران راهنما و افرادی که نقش راهنمایی را بر عهده داشتند، دوره‌های کارآموزی برگزار شد.
- ۶- در کنفرانس بهمن‌ماه ۱۳۳۷ آبادان نیز ایجاد کلاس‌های کارآموزی برای دبیران و تهیه تست‌های تراز شده مورد تأکید قرار گرفت.
- ۷- در تابستان ۱۳۳۸ برای دبیران تهران، یک دوره کارآموزی ده روزه و برای دبیران استان‌های دیگر یک دوره سه هفته‌ای، برای آشنایی با اهداف، اصول و روش‌های راهنمایی و مشاوره برگزار شد.
- ۸- استفاده از امکانات علمی مؤسسه ملی روان‌شناسی برای تهیه تست‌های موردنیاز راهنمایی نیز مورد تأکید قرار گرفت.

۹- اداره راهنمایی تحصیلی در اداره کل مطالعات و برنامه‌ها در سال ۱۳۴۴ تأسیس شد. تهیه پرونده تحصیلی، تألیف و انتشار کتاب‌های مختلف در زمینه راهنمایی تحصیلی از

جمله وظایف این اداره تعیین گردید.

۱۰- به سفارش وزارت آموزش و پرورش، چند کتاب در زمینه راهنمایی و مشاوره تهیه و منتشر گردید.

با تهیه و تصویب طرح اصلاح آموزش و پرورش ایران در سال ۱۳۴۴، ساختار آموزش و پرورش شامل دوره‌های کودکستان، دبستان، راهنمایی تحصیلی و متوسطه گردید و فعالیت‌های راهنمایی و مشاوره، به صورت نظام یافته در دوره راهنمایی تحصیلی مطرح شد. در برنامه‌های دوره متوسطه در فاصله سال‌های ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۰، برنامه راهنمایی و مشاوره به گونه‌ای فراگیر و مؤثر به مورد اجرا درنیامد.

در طرح تغییر نظام آموزش و پرورش مصوب ۱۳۶۷ شمسی، ضرورت استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره در دوره‌های راهنمایی تحصیلی و متوسطه مورد تأکید قرار گرفته است.

در اصل سی و دوم از اصول آموزش و پرورش مطرح شده در این طرح، در زمینه هدایت تحصیلی آمده است:

"در نظام آموزش و پرورش، هدایت تحصیلی و شغلی باید براساس استعداد، علاقه، کوشش دانش‌آموزان و ظرفیت رشته‌های مختلف آموزشی - که خود بر حسب نیاز مهارتی، فنی و علمی جامعه و از جمله نیاز به تخصص در آموزش سطوح عالی تعیین می‌شود - صورت گیرد."

در اصل بیست و یکم درباره ارزش خاص رشته‌های تحصیلی آمده است: "برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری درسی باید به گونه‌ای باشد که هر یک از رشته‌های تحصیلی از ارزش خاص خود در جامعه بهره‌مند باشد و از ایجاد ارزش‌های کاذب برای بعضی از رشته‌ها خودداری شود."

در طرح جدید آموزش متوسطه مصوب ۱۳۶۹ نیز به این امر مهم توجه شده و در آن آمده است:^۲

"هر مدرسه از خدمات مشاوره و راهنمایی تحصیلی برخوردار می‌گردد که مهم‌ترین وظیفه آن این است که به یاری معلم و راهنمایی دانش‌آموز، برنامه درسی منسجمی برای هر دانش‌آموز - با انتخاب صحیح و دقیق دروس اختیاری که حداکثر رضایت خاطر و انگیزه را در دانش‌آموز به وجود آورد و او را برای طی مسیر آینده در جهت ادامه تحصیل یا آماده شدن برای اشتغال هدایت کند - تنظیم نماید.

دانش‌آموزان سال اول متوسطه مجازند علاوه بر دروس عمومی از بین چندین درس اختصاصی رشته‌ها و گروه‌های تحصیلی، دو درس را انتخاب کنند. در سال دوم شاخه،

گروه و رشته تحصیلی دانش آموز براساس نتیجه عملکرد آموزش او و... تعیین می‌گردد". همچنین، در این طرح آمده است که مکمل هدایت تحصیلی، هدایت شغلی است که مخصوصاً برای شاخه‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش واجد اهمیت بسیار است. این امر با کمک نهادهای مسؤول این وظیفه در سطح کشور و با هماهنگی دستگاه‌های استخدام کننده فارغ التحصیل دنبال می‌شود.

طرح بهره‌گیری از خدمات راهنمایی و مشاوره در دوره‌های تحصیلی ایران

به منظور سیاست‌گذاری در مورد امور راهنمایی و مشاوره در مدارس و اجرای نکات تأکید شده در طرح تغییر نظام آموزش و پرورش مصوب ۱۳۶۷ شمسی و طرح جدید نظام متوسطه مصوب ۱۳۶۹، شورای تغییر نظام آموزش و پرورش کمیسیونی به نام کمیسیون راهنمایی و مشاوره مرکب از استادان راهنمایی و مشاوره و چند تن از مسؤولان آموزش و پرورش ذی‌ربط را برای تهیه طرح جامع راهنمایی و مشاوره تعیین نمود.

این کمیسیون پس از نشست‌های متعدد، طرح راهنمایی و مشاوره را در دوره‌های مختلف تحصیلی تهیه و برای تصویب به شورای تغییر نظام ارائه کرد. در این طرح، موارد متعددی از جمله موارد زیر مورد بحث قرار گرفته است:

- ۱- اهمیت و ضرورت استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره در مدارس؛
 - ۲- اهداف راهنمایی و مشاوره در هر دوره تحصیلی؛
 - ۳- انواع خدمات راهنمایی؛
 - ۴- شرح وظایف شاغلان در برنامه راهنمایی و مشاوره؛
 - ۵- ساعات کار مشاوران و دبیران راهنما؛
 - ۶- سازمان و تشکیلات مرکزی، استان‌ها و مناطق و مدارس.
- اکثر مباحث این طرح در سال ۱۳۷۴ مورد بررسی و تصویب قرار گرفت و با توقف مالیات شورای تغییر نظام آموزش و پرورش در تیرماه ۱۳۷۵، متأسفانه تصویب نهایی این طرح نیز متوقف ماند.

نامه‌های راهنمایی و مشاوره و تأمین مشاور در مدارس متوسطه

برنامه راهنمایی و مشاوره در دوره متوسطه در سه حیطه راهنمایی تحصیلی، راهنمایی شغلی و راهنمایی سازشی انجام می‌گیرد. در این راستا، فعالیت‌های زیر صورت گرفته و می‌گیرد:

- اختصاص دادن درسی با نام برنامه‌ریزی تحصیلی و شغلی برای دانش آموزان

این درس در دو واحد و به صورت یک کتاب درسی در یک نیمسال به دانش آموزان سال اول متوسطه ارائه می‌گردد و تدریس آن به عهده مشاوران مدارس متوسطه گذارده

شده است. دانش‌آموزان از طریق محتوای این درس، با شاخه‌ها و رشته‌های تحصیلی و نحوه برنامه‌ریزی تحصیلی و شغلی آشنا می‌شوند.

۲- استفاده از دبیران راهنما در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و هدایت تحصیلی آنان

دبیران راهنما از بین دبیرانی انتخاب می‌شوند که سوابق تجربی بیش‌تری دارند. آنها دوره لازم را در مورد آشنایی با خدمات راهنمایی و مشاوره و نقش مشاوران در دوره متوسطه می‌گذرانند. این افراد موظفند تعدادی از ساعات رسمی کار خود را به تدریس در رشته‌ای که تحصیل کرده‌اند، بپردازند و تعدادی از ساعات موظف را نیز به ایفای وظایف دبیر راهنما اختصاص دهند. این وظایف عبارتند از:

- بررسی مشکلات تحصیلی دانش‌آموزان؛

- برقراری ارتباط و همکاری با مشاوران مدارس متوسطه؛

- برقراری ارتباط با دبیران یا دانش‌آموزان مدارس متوسطه و تبادل نظر در مورد

وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان؛

- همکاری در تنظیم فرم‌های مربوط به هدایت تحصیلی و تعیین رشته تحصیلی

دانش‌آموزان؛

۳- تأمین مشاوران مدارس متوسطه

مشاوران مدارس متوسطه از راه‌های زیر تأمین می‌شوند:

- استخدام فارغ‌التحصیلان رشته راهنمایی و مشاوره دانشگاه‌ها و مدارس عالی کشور؛

- به‌کارگیری مشاوران شاغل در وزارت آموزش و پرورش که در رشته مشاوره و

راهنمایی تحصیل کرده‌اند؛

- استخدام فارغ‌التحصیلان رشته‌های علوم تربیتی و امور تربیتی و... با گذراندن

دوره‌های مشاوره؛

- استفاده از فارغ‌التحصیلان مراکز عالی ضمن خدمت فرهنگیان که در رشته مشاوره و

راهنمایی تحصیل کرده‌اند؛

- به‌کارگیری دبیران شاغل در رشته‌های علوم تربیتی، امور تربیتی و... براساس

بخشنامه‌های صادره وزارت آموزش و پرورش با گذراندن دوره کارآموزی راهنمایی و

مشاوره؛

- به‌کارگیری دبیران شاغل در رشته‌های مختلف براساس بخشنامه‌های صادره با

گذراندن دوره کارآموزی راهنمایی و مشاوره.

۴- تربیت مشاوران مدارس متوسطه

تربیت مشاوران مدارس متوسطه به صورت‌های زیر انجام می‌گیرد:

- تربیت مشاوران از طریق دانشکده‌های علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه‌های تربیت معلم تهران، شهید بهشتی، الزهرا، علامه طباطبایی، اصفهان و ... ؟

- تربیت مشاوران از طریق دانشگاه‌های آزاد مانند دانشگاه آزاد اسلامی رودهن و ... ؟
- تربیت مشاوران از طریق مراکز عالی ضمن خدمت فرهنگیان در تهران و مراکز استان‌ها؛

- تربیت مشاوران از طریق دوره‌های کوتاه‌مدت که توسط وزارت آموزش و پرورش در تهران و مراکز استان‌ها برگزار می‌شود.

مشاوران در سه سطح کاردانی، کارشناسی و کارشناسی ارشد در مراکز عالی ضمن خدمت فرهنگیان در دانشگاه‌های کشور تربیت می‌شوند. اخیراً تربیت مشاوران در سطح دکترا در دانشگاه علامه طباطبایی آغاز گردیده و مقدمات این امر در دانشگاه تربیت معلم نیز فراهم شده است.

تعداد قابل توجهی از دانشجویان رشته مشاوره - به ویژه در سطح کارشناسی ارشد - در وزارت آموزش و پرورش مشغول به کار هستند.

۵- ساعات کار مشاوران مدارس متوسطه

در مورد ساعات موظف مشاوران مدارس متوسطه بین سازمان امور اداری و استخدامی کشور و مسؤولان وزارت آموزش و پرورش توافق نهایی صورت نگرفته است. سازمان امور اداری ساعات کار مشاوران را همانند مدیران و کارکنان اداری مدارس تمام وقت و برابر ۳۶ ساعت می‌داند و مقامات آموزش و پرورش، ساعات کار موظف مشاوران را مانند دبیران ۲۴ ساعت در هفته اعلام کرده‌اند.

هم‌اکنون، مشاوران ۲۴ ساعت در هفته کار موظف دارند و بابت فعالیت مازاد، حق‌التدریس دریافت می‌کنند.

۶- ضوابط مربوط به پیش‌بینی مشاوران موردنیاز در مدارس متوسطه بر مبنای شاخص‌های توسعه در وزارت آموزش و پرورش برای هر ۱۲ دانش‌آموز یک ساعت فعالیت مربوط به راهنمایی و مشاوره، در نظر گرفته شده است. لذا هر مشاور، امور راهنمایی ۲۸۸ دانش‌آموز را در هر هفته بر عهده دارد. در سال تحصیلی ۷۸ - ۱۳۷۷ نزدیک به ۴۳۰۰۰۰ نفر دانش‌آموز در دوره متوسطه شاغل به تحصیل بوده‌اند. براساس شاخص یاد شده، حدود ۱۵۰۰۰ نفر مشاور برای دوره متوسطه و پیش‌دانشگاهی موردنیاز است.

۱- اهم وظایف مشاوران مدارس متوسطه

شرح وظایف مشاوران و دیگر کارکنان دوره متوسطه به پیشنهاد وزارت آموزش و پرورش و تأیید سازمان امور اداری و استخدامی کشور تعیین می‌شود. در وظایف مصوب

ابلاغ شده، به وظایف مشاوران در ارتباط با دانش آموزان، مدیر و دیگر کارکنان مدارس متوسطه، در ارتباط با والدین دانش آموزان و سازمان‌های مختلف فرهنگی، صنعتی و اداری اشاره شده است. اهمّ این وظایف عبارتند از:

- انجام دادن مشاوره فردی و گروهی با دانش آموزان در امور تحصیلی، تربیتی و خانوادگی؛

- ایجاد زمینه‌های لازم برای بالا بردن سطح آگاهی‌های دانش آموزان نسبت به ویژگی‌ها، توانایی‌ها و محدودیت‌های فردی خود؛

- شناسایی دانش آموزانی که مشکل تحصیلی و تربیتی دارند و کوشش در جهت حل کردن یا تقلیل دادن این مشکلات؛

- تدریس درس برنامه‌ریزی تحصیلی و شغلی به دانش آموزان؛

- آشنا کردن خانواده‌های دانش آموزان با نظام آموزش و پرورش، اهداف، شاخه‌ها، رشته‌ها، گرایش‌ها و... و قوانین و دستورالعمل‌های آموزشی به ویژه ضوابط انتخاب یا تغییر رشته؛

- کمک به دبیران راهنما در انتخاب رشته تحصیلی دانش آموزان و تکمیل فرم‌های هدایت تحصیلی؛

- آشنا کردن دانش آموزان با امکانات تحصیلی و شغلی در سطح ملی، استان‌ها و مناطق؛

- کاربرد فنون و ابزار مختلف برای ارتقای آگاهی و شناخت دانش آموزان و هدایت تحصیلی آنان.

۸- شرایط احراز پست مشاور دبیرستان

طبق بخشنامه‌های صادر شده از سوی وزارت آموزش و پرورش، شرایط احراز پست مشاور در دبیرستان عبارت است از:

- برخورداری از صلاحیت اخلاقی، حرفه‌ای و حسن شهرت؛

- دارا بودن یکی از شرایط زیر با رعایت اولویت برای فارغ‌التحصیلان رشته مشاوره؛

الف: درجه کارشناسی (لیسانس) در رشته مشاوره

ب: حداقل درجه کارشناسی در رشته‌های برنامه‌ریزی امور تربیتی، روان‌شناسی، علوم

تربیتی و امور تربیتی با حداقل سه سال سابقه تدریس یا مربی امور تربیتی.

پ: حداقل درجه کارشناسی با پنج سال سابقه کار به‌عنوان مربی امور تربیتی.

چنانچه افراد دیگری باشند که شرایط یاد شده را نداشته ولی صلاحیت مشاوره را داشته

باشند، با تأیید دفتر مشاوره و تحقیق می‌توانند در این سمت مشغول به کار شوند.

۹- جایگاه مشاوران مدارس متوسطه در درجه‌بندی این مدارس طبق سازمان و درجه‌بندی مدارس متوسطه مصوب سازمان امور اداری و استخدامی کشور، دبیرستان‌ها دارای ۹ درجه می‌باشند. به دبیرستان‌های درجه سه تا نه به تناسب تعداد دانش‌آموز بین یک تا سه نفر مشاور داده شده است.

دبیرستان‌های درجه یک و دو مشاوران موردنیاز خود را به طور پاره‌وقت و طبق دستورالعمل‌های صادر شده تأمین می‌کنند. در سازمان و درجه‌بندی دبیرستان‌ها، عنوان پست سازمانی داده شده "مشاور هدایت تحصیلی" ذکر شده است.

۱۰- وضعیت کمی مشاوران مدارس متوسطه و سطح تحصیلات آنان اسناد مربوط به وضعیت کمی مشاوران در مدارس متوسطه مانند خلاصه آمار وزارت آموزش و پرورش، آمار منتشر شده از سوی دفتر خدمات ماشینی و دفتر مشاوره و امور تربیتی این وزارتخانه، تعداد مشاوران این دوره را متفاوت اعلام کرده‌اند. در سال تحصیلی ۷۵ - ۱۳۷۴، ۵۳۲۷ مشاور در مدارس متوسطه نظام جدید شاغل بوده‌اند. از این عده، ۲۵۴۸ نفر (۴۷/۸ درصد) مشاور زن و ۲۷۷۹ نفر (۵۲/۲ درصد) مرد بوده‌اند.

۹۵/۲ درصد مشاوران دارای مدرک کارشناسی و ۳/۵ درصد کارشناس ارشد بوده‌اند. از این عده، رشته تحصیلی ۱۸/۷ درصد مشاوره، ۱۸/۵ درصد روان‌شناسی، ۹/۱ علوم تربیتی و ۱۲/۴ درصد رشته‌های دیگر بوده‌اند.

دفتر هماهنگی و تلفیق طرح‌ها و برنامه‌ها تعداد مشاوران را در سال تحصیلی ۷۷-۱۳۷۶، ۱۵۲۴۵، دفتر مشاوره و برنامه‌ریزی امور تربیتی، ۸۲۹۲ و دفتر خدمات ماشینی ۸۹۶۹ نفر اعلام کرده‌اند.

به نظر می‌رسد که در آمارهای یاد شده، مشاوران مدارس مختلف - مانند مدارس ابتدایی، راهنمایی و متوسطه شاهد، شبانه‌روزی، استثنایی، مراکز تربیت معلم، مراکز روان‌شناختی و ... - نیز منظور شده است.

طبق گزارش دفتر خدمات ماشینی در سال تحصیلی ۷۷ - ۱۳۷۶، ۸۳ نفر مشاور در دوره ابتدایی، ۴۰۴ نفر در مدارس راهنمایی تحصیلی و ۸۳۷۳ نفر در مدارس متوسطه و عده ۱۰۹ نفر در قسمت‌های اداری به خدمت اشتغال داشته‌اند. در مورد مدرک تحصیلی مشاوران در سطوح مختلف تحصیلی، آمار منتشر شده از سوی دفتر خدمات ماشینی در سال تحصیلی ۷۷-۱۳۷۶ حاکی از آن است که در ۲۹ استان کشور، ۶ نفر با مدرک دکتر،

۵۵۳ نفر کارشناس ارشد، ۷۹۱۷ نفر کارشناس، ۴۲۲ نفر فوق دیپلم و ۱۰۵ نفر دیپلم و دو نفر کم‌تر از دیپلم در سمت مشاور مشغول به کار بوده‌اند.

۱- مراکز مشاوره و خدمات روان‌شناختی دانش‌آموزان این مراکز به پیشنهاد وزارت آموزش و پرورش و تأیید سازمان امور اداری و استخدامی کشور دایر گردیده است.

در طرح تشکیلات این مرکز موارد زیر مورد بحث قرار گرفته است:

- تعریف مرکز

- اهداف

- وظایف

- تشکیلات

- وظایف کارکنان مرکز

- ساعات کار مرکز و نحوه پرداخت حق‌الزحمه به کارکنان

نظر به اهمیت و نقش این مراکز، موارد یاد شده را به اختصار مورد بحث قرار می‌دهیم.

۱- تعریف مرکز^۳

مراکز مشاوره و خدمات روان‌شناختی، مکانی است برای ارائه خدمات مشاوره و روان‌شناختی به دانش‌آموزان جهت شناخت، هدایت، شکل‌گیری و شخصیت و حل مشکلات آنان در دوره‌های مختلف تحصیلی.

اهداف مرکز

۱- کمک به رشد همه‌جانبه دانش‌آموزان در زمینه‌های تحصیلی، شغلی و سازشی؛

۲- شناسایی مشکلات و ناهنجاری‌های حاد و شدید رفتاری دانش‌آموزان؛

۳- ارائه راه‌حل‌هایی برای پیش‌گیری از توسعه و شیوع مشکلات رفتاری، سازشی، تحصیلی در سطح گسترده در مدارس با توجه به علل ایجادکننده آنها.

اهم وظایف:

۱- ارائه خدمات روان‌شناختی و مشاوره‌ای به دانش‌آموزان در زمینه شناخت خود در

ابعاد شخصیتی، استعدادها و توانایی‌ها؛

۲- معرفی عوامل بازدارنده رشد و شکوفایی استعداد، شخصیت و پیشرفت تحصیلی؛

۳- ارائه راه‌حل‌هایی برای پیش‌گیری از مشکلات رایج در مدارس؛

۴- اجرای آزمون‌های مختلف؛

۵- انجام تحقیقات موردنیاز و استفاده از نتایج تحقیقات انجام شده.

تشکیلات مرکز:

در مرکز هر استان یا شهرستان‌های تابعه، طبق ضوابطی مرکز مشاوره تأسیس می‌گردد. مراکز مشاوره و روان‌شناختی دارای سه درجه است. درجه‌بندی براساس تعداد دانش‌آموزان هر حوزه خواهد بود. مراکز مشاوره در تهران و سایر نقاط کشور زیر نظر معاونت پرورشی دایر می‌شوند و فعالیت می‌کنند. کارشناس مسؤول مشاوره استان بر برنامه‌ها و فعالیت‌های مرکز نظارت دارد. -کارکنان مرکز براساس طرح مصوب و به تناسب تعداد دانش‌آموزان تعیین شده است. مرکز مشاوره درجه یک دارای کارکنانی به شرح زیر است:

۱- مدیر اجرایی

۲- رئیس

۳- مسؤول پذیرش و متصدی امور دفتری

۴- مشاور (چهار نفر)

۵- روان‌سنج و روان‌شناس (چهار نفر)

۶- مددکار (دو نفر)

۷- محقق (دو نفر)

شرایط رئیس مرکز عبارت است از:

- دارا بودن مدرک کارشناسی ارشد روان‌شناسی یا مشاوره یا علوم تربیتی با دو سال سابقه کار؛

- دارا بودن مدرک کارشناسی روان‌شناسی یا مشاوره یا علوم تربیتی با حداقل پنج سال سابقه کار در زمینه مربوط؛

- رسمی بودن از نظر خدمت.

۱۲- مراکز مشاوره خانواده

این مراکز نیز به موجب اساسنامه مصوب در استان‌ها و بعضی از مناطق آموزشی کشور دایر شده است.

هدف اساسی از تشکیل این مراکز، کمک به کاهش مشکلات خانواده‌ها در زمینه‌های مختلف از جمله مشکلات تحصیلی فرزندان است.

براساس گزارش انجمن اولیا و مربیان کشور، تعداد صد مرکز مشاوره خانواده دایر می‌باشد.

تعداد قابل توجهی از مشاوران این مراکز در مدارس متوسطه در سمت مشاور فعالیت دارند.

۱۳- تشکیلات اداری مربوط به برنامه راهنمایی و مشاوره

از آغاز اجرای برنامه راهنمایی و مشاوره در دوره متوسطه، وظایف برنامه‌ریزی، سازمان‌دهی، رهبری و نظارت بر امور راهنمایی و مشاوره در تشکیلات مرکزی وزارت آموزش و پرورش به عهده دفتر مشاوره و برنامه‌ریزی امور تربیتی و در استان‌ها و مناطق آموزشی به عهده کارشناس مشاوره استان و کاردان مشاوره منطقه گذاشته شده است. در تشکیلات جدید وزارت آموزش و پرورش مصوب اسفند ۱۳۷۷، این وظیفه به اداره کل مشاوره و بهداشت مدارس واگذار شده است. در طرح خدمات راهنمایی و مشاوره در دوره‌های مختلف تحصیلی که برای تصویب در شورای تغییر نظام آموزش و پرورش پیشنهاد شده است، برنامه‌ریزی و هدایت امور راهنمایی و مشاوره تمام دوره‌های تحصیلی به عهده اداره کل راهنمایی و مشاوره - که زیر نظر وزیر آموزش و پرورش فعالیت دارد - گذارده شده است. سیاست‌گذاری در این زمینه نیز بر عهده شورای مرکب از معاونان وزیر و مدیران کل ذی‌ربط و چند تن از صاحب‌نظران راهنمایی و مشاوره خواهد بود.

۱۴- هدایت تحصیلی در دوره متوسطه

یکی از موضوعات مهم دوره متوسطه، موضوع هدایت تحصیلی است که انجام این مهم بیش‌تر به مشاوران و دبیران راهنما محول شده است. هدایت تحصیلی دانش‌آموزان در این دوره براساس آیین‌نامه‌ای است که در آن ضوابط انتخاب و تغییر رشته مطرح شده است. طبق طرح نظام جدید متوسطه، دانش‌آموزان این دوره پس از پایان یافتن سال اول، به انتخاب رشته مبادرت می‌ورزند.

از آن‌جا که در مورد ملاک‌های انتخاب رشته و تأثیر هر ملاک در هدایت تحصیلی دانش‌آموزان مقاله‌ای جداگانه در ویژه‌نامه گنجانده شده است، از ذکر جزئیات این مبحث خودداری می‌کنیم.

۱۵- استفاده از آزمون‌های مختلف برای شناخت دانش‌آموزان و هدایت آنان

به منظور شناخت استعداد و علاقه دانش‌آموزان، تست‌های محیطی تهیه شده است که بعضی از آنها در دوره متوسطه اجرا می‌گردد. این تست‌ها عبارتند از:

الف) مجموعه آزمون تشخیص استعداد

طرح این مجموعه طبق توصیه هیأت اجرایی نظام جدید در سال ۱۳۷۳ تهیه و پس از تصویب، در اواخر این سال به مورد اجرا گذارده شده است. هدف این طرح: فراهم آوردن

یک وسیله چند بعدی است که مشاوران با استفاده از آن بتوانند قدرت و ضعف استعداد‌های هر دانش‌آموز شامل: کلامی، عددی، انتزاعی، تجسم فضایی، مکانیکی، سرعت، دقت، خلاقیت و حافظه را در مقایسه با عملکرد دانش‌آموزان رشته‌های مختلف دوره متوسطه ارزیابی کنند و بر مبنای آن، دانش‌آموز را در انتخاب یا تغییر رشته تحصیلی و هدایت شغلی یاری دهند. اجرای این طرح، در سه مرحله برای دانش‌آموزان ۱۱ تا ۱۸ ساله به اتمام رسیده است.

قرار است آزمون تشخیص استعداد استاندارد شده در ایران، در دوره متوسطه مورد استفاده مشاوران قرار گیرد.

(ب) آزمون استعداد ریون:

این آزمون که قبلاً در وزارت آموزش و پرورش استاندارد شده است، هم‌اکنون در دوره متوسطه توسط مشاوران اجرا می‌گردد.

(پ) آزمون رغبت‌سنج تحصیلی (براساس نظریه جان هالند)

این آزمون برای تشخیص و تعیین امتیاز ویژه علاقه‌ها و رغبت‌های دانش‌آموزان در دوره متوسطه، توسط مشاوران مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۱۶- تشکیل گروه تحقیقاتی مشاوره و راهنمایی و روان‌شناسی تربیتی در پژوهشکده تعلیم و تربیت

به منظور سیاست‌گذاری، بررسی طرح‌های تحقیقاتی و اجرای طرح‌های مختلف پژوهشی در زمینه راهنمایی و مشاوره و روان‌شناسی تربیتی، یک گروه پژوهشی پژوهشکده تعلیم و تربیت شکل گرفت که هم‌اکنون با همکاری استادان و کارشناسان به بررسی و اجرای طرح‌های تحقیقاتی مشغول است. تهیه خلاصه تحقیقات انجام شده در زمینه راهنمایی و مشاوره و روان‌شناسی تربیتی، بررسی و تحلیل وضعیت راهنمایی و مشاوره در مدارس کشور، بررسی میزان ارتباط بین برنامه‌های تربیت مشاور در دانشگاه‌ها با نیازهای حرفه‌ای و شغلی و شرح وظایف مشاوران، بررسی، تحلیل و ارزیابی سیر تحول برنامه راهنمایی و مشاوره در ایران از مهر ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۹، بررسی سهم هر یک از ملاک‌های هدایت تحصیلی در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان نظام جدید آموزش متوسطه، با هدایت این گروه پژوهشی صورت گرفته است.

نتیجه‌گیری

تأمل در مباحث یاد شده نشانگر این واقعیت است که استفاده از خدمات راهنمایی و مشاوره در طرح تغییر نظام آموزش و پرورش و طرح نظام جدید متوسطه مورد تأکید قرار گرفته است. موارد زیر مؤید توجه برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران آموزش و پرورش و تأثیر

این خدمات در دوره متوسطه می‌باشد:

- تربیت مشاوران در سطح کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا؛

- استخدام و به کارگیری درصدی از فارغ التحصیلان رشته راهنمایی و مشاوره دانشگاه‌ها در مدارس متوسطه؛

- پیش‌بینی پست سازمانی مشاور در مدارس متوسطه؛

- ایجاد و گسترش مراکز مشاوره و روان‌شناختی دانش‌آموزان و مراکز مشاوره خانواده؛

- تدوین و اجرای آیین‌نامه هدایت تحصیلی و راهنمایی دانش‌آموزان بر این اساس در شاخه‌ها و رشته‌های مختلف تحصیلی؛

- تهیه و کاربرد آزمون‌های مختلف؛

- انجام پژوهش‌های متعدد در زمینه شناخت مشکلات دانش‌آموزان و کمک به آنان؛

- تهیه، چاپ و انتشار کتاب‌ها و مقالات متعدد در این زمینه؛

- افزایش تعداد دانش‌آموزان متوسطه در رشته ریاضی؛

- افزایش تعداد دانش‌آموزان در شاخه‌ها و رشته‌های فنی و حرفه‌ای و کار دانش.

به رغم تلاش‌های انجام شده، برنامه راهنمایی و مشاوره در دوره متوسطه با مشکلات متعددی نیز روبرو بوده است. نتایج حاصل از ارزش‌یابی نظام جدید متوسطه از یک سو و تحقیقات انجام شده در این زمینه، مؤید این امر است. از جمله مشکلات اساسی این برنامه، موارد زیر را می‌توان ذکر کرد:

۱- مصوب نبودن سیاستی مشخص و برنامه‌ای مدون در مورد خدمات راهنمایی و مشاوره در دوره‌های مختلف تحصیلی؛

۲- کمبود ردیف‌های استخدامی برای تربیت مشاوران موردنیاز؛

۳- ناکافی بودن وسایل و ابزار شناخت دانش‌آموزان و محل مناسب برای مشاوره در مدارس؛

۴- عدم توازن بین تعداد دانش‌آموزان و تعداد مشاوران؛

۵- ناکافی بودن تخصص و مهارت مشاوران و کمبود تجارب عملی آنان؛

۶- کمبود مراکز راهنمایی و مشاوره و کامل نبودن کارکنان متخصص تعدادی از این مراکز به تناسب نیاز کشور؛

۷- کمبود همکاری بین مراجع ذی‌ربط در برنامه راهنمایی و مشاوره و کمبود مشارکت همگانی بین سازمان‌های ذی‌ربط با وزارت آموزش و پرورش؛

۸- روشن نبودن تعداد افراد موردنیاز برای مشاغل جامعه و مشکل ایجاد توازن بین

رشته‌های تحصیلی و مشاغل جامعه.

- راه‌های تقویت و بهسازی برنامه راهنمایی و مشاوره در نظام آموزش و پرورش ایران
- ۱- در طرح تغییر نظام آموزش و پرورش ایران، از خدمات راهنمایی و مشاوره به صورت نظام یافته و در تمام دوره‌های تحصیلی استفاده شود.
 - ۲- طرح جامع راهنمایی و مشاوره که قبلاً در کمیسیون راهنمایی و مشاوره تغییر نظام آموزش و پرورش تهیه شده است، پس از بازنگری در مراجع ذی‌ربط - به ویژه شورای عالی آموزش و پرورش - به تصویب برسد.
 - ۳- طرح جامع انتخاب، تربیت و تأمین مشاوران دوره‌های مختلف تحصیلی تهیه شود. این طرح بخشی از برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور در بخش آموزش و پرورش باشد.
 - ۴- سیاست انتخاب و تأمین مشاوران از بین معلمان شاغل آموزش و پرورش و ادامه تحصیل آنان در این رشته در دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی در اولویت قرار گیرد.
 - ۵- افزایش سطح تحصیلات مشاوران در دوره متوسطه در حد کارشناسی ارشد مورد تأکید قرار گیرد.
 - ۶- بین وزارت آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی که برای تربیت مشاور آمادگی لازم را دارند، توافق و هماهنگی به عمل آید و این امر، براساس سیاستی بدون صورت پذیرد.
 - ۷- براساس یافته‌های تحقیقاتی، در برنامه‌های تربیت مشاوران دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی تجدیدنظر به عمل آید. به گونه‌ای که مشاوران فارغ‌التحصیل قادر باشند به ایفای وظایف محوله در فرآیند راهنمایی و مشاوره دانش‌آموزان بپردازند.
 - ۸- در ضوابط مربوط به هدایت تحصیلی دانش‌آموزان دوره متوسطه، براساس تحقیقات انجام شده تجدیدنظر به عمل آید.
 - ۹- برای شناخت استعدادها و هدایت آنان به رشته‌های تحصیلی مناسب، آزمون تشخیص استعداد استاندارد شده در وزارت آموزش و پرورش، هر چه زودتر در مدارس متوسطه مورد استفاده قرار گیرد.
 - ۱۰- برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی و هدایت امور مشاوره و راهنمایی دوره‌های مختلف تحصیلی به عهده دفتری با نام دفتر راهنمایی و مشاوره زیر نظر مستقیم وزیر آموزش و پرورش گذارده شود.
 - ۱۱- از آن‌جا که داشتن تصویری روشن از آینده شغلی و شرایط ورود به هر شغل، در

راهنمایی تحصیلی و حرفه‌ای امری ضروری است، لازم است به تدریج در طی یک برنامه‌ریزی درازمدت، چگونگی سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف صنعتی، کشاورزی، خدماتی و گسترش انواع مشاغل مشخص گردد و این مهم در بعد کشوری صورت گیرد.

۱۲- در تصمیم‌گیری‌های مربوط به امور راهنمایی و مشاوره، از نتایج تحقیقات انجام شده از جمله تحقیقات پژوهشکده تعلیم و تربیت استفاده شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. گزارش این تحقیق که در مورد ۱۰۰ هزار دانش‌آموز انجام گرفته، در سال ۱۳۷۴ منتشر شده است.
۲. طرح نظام جدید آموزش متوسطه، ۱۳۶۹، ص ۵۶.
۳. طرح تشکیلات مراکز مشاوره و خدمات روان‌شناختی دانش‌آموزان، ۱۳۷۵، ص ۱.

منابع

۱. خلاصه آمار وزارت آموزش و پرورش، سال‌های تحصیلی ۷۷-۱۳۷۶ و ۷۸-۱۳۷۷، دفتر همکاری طرح‌ها و تلفیق برنامه‌ها.
۲. سرشماری سال ۱۳۷۵، مرکز آمار ایران، ۱۳۷۶.
۳. صافی، احمد؛ اصول و فنون راهنمایی و مشاوره در آموزش و پرورش، ۱۳۷۲.
۴. صافی، احمد؛ سازمان و قوانین آموزش و پرورش ایران، انتشارات سمت، ۱۳۷۶.
۵. پریان، یدالله؛ بررسی و تحلیل وضعیت راهنمایی و مشاوره در مدارس کشور، پژوهشکده تعلیم و تربیت، ۱۳۷۷.
۶. وزارت آموزش و پرورش، چهارمین ارزش‌یابی جامع از نظام جدید آموزش متوسطه، سال تحصیلی ۷۴-۱۳۷۳.
۷. وزارت آموزش و پرورش، طرح خدمات راهنمایی و مشاوره در مدارس، ۱۳۷۳.
۸. وزارت آموزش و پرورش، طرح تغییر بنیادی نظام آموزش و پرورش ایران، ۱۳۶۷.
۹. وزارت آموزش و پرورش، طرح جدید متوسطه، ۱۳۷۰.
۱۰. وزارت آموزش و پرورش، آیین‌نامه دبیرستان‌ها، ۱۳۳۸.
۱۱. وزارت آموزش و پرورش، آیین‌نامه هدایت تحصیلی، دفتر مشاوره و تحقیق، ۱۳۷۷.
۱۲. فرقانی، شهلا؛ تنوع و فراوانی ناهنجاری‌های رفتاری دانش‌آموزان، وزارت آموزش و پرورش، دفتر مشاوره و تحقیق، ۱۳۷۴.
۱۳. نفیسی، عبدالحسین؛ هشت سال تلاش، وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۷۵.
۱۴. نوایی‌نژاد، شکوه السادات؛ بررسی میزان ارتباط بین برنامه‌های تربیت مشاور در دانشگاه‌ها با نیازهای حرفه‌ای و شغلی و شرح وظایف مشاوران، پژوهشکده تعلیم و تربیت، ۱۳۷۷.